

# ...Als een spin in haar web

## De Boekmanstichting en de kunstsociologie

**André Köbben** Op 9 december 1993 nam André Köbben na een periode van zeven jaar afscheid als voorzitter van het bestuur van de Boekmanstichting. Dit is de enigszins bewerkte voordracht die hij bij die gelegenheid heeft uitgesproken. Het onderwerp is de sociologie van de kunst in Nederland en de plaats daarbinnen van de Boekmanstichting: notities van een buitenstaander.

### Inleiding

Toen mij ruim zeven jaar geleden gevraagd werd voorzitter te worden van het bestuur van de Boekmanstichting, heb ik, zij het na enig dralen, ja gezegd. Waarom eigenlijk? Mijn voornaamste motief was frivool van aard, of klinkt althans frivool: ik deed het juist omdat ik zo weinig afwist van het wereldje van de Boekmanstichting, de sociologie van de kunst en alles wat daarmee samenhangt. Dit hele gebied, als vak zo dichtbij en toch voor mij zo veraf, wekte mijn nieuwsgierigheid. En die is, als bekend, de moeder van alle wetenschap.

Een van de weinige publikaties die ik over dit onderwerp gelezen had en die ik mij herinnerde stamde uit 1961. Het stuk handelde, hoe kon het anders, over cultuurspreiding en was geschreven, hoe kon het anders, door Henny In 't Veld-Langeveld. Zij en Hugo de Jager<sup>1</sup> waren toentertijd schier de enige onderzoekers die op dit terrein werkzaam waren. Toen twee jaar

later de Boekmanstichting werd opgericht werd Henny in 't Veld daar dan ook prompt bestuurslid van.

Bedoelde publikatie was mij bijgebleven door haar gebruik van de term 'cultuur'. Die betekent bij haar zoveel als: 'de hogere uitingen van de menselijke geest' en dat is – en was toen zeker – vreemd voor de doorsneesocioloog en al helemaal voor de antropoloog. Zij wijst daar zelf op. Thans, na bijna zeven jaar vertoefd te hebben in het Boekman-milieu, ben ik zozeer geïndoctrineerd dat 'cultuur' in deze betekenis mij helemaal niet meer vreemd in de oren klinkt, ja, betrap ik mij erop dat ikzelf het woord soms in die zin gebruik.

Het is aardig en leerzaam die publikatie uit de oertijd nu nog eens na te lezen. Haar doel is, schrijft zij, voor de eerste maal een compleet beeld te schetsen van het onderwerp in kwestie, te weten de cultuurspreiding in Nederland. Maar eigenlijk kan dat nog niet, zo voegt zij

eraan toe, want 'onze kennis op dit gebied is gering, vooral vergeleken met wat wij weten over andere sectoren van de samenleving' (p. 181). Zo'n constatering of klacht horen wij ook in latere jaren geregeld. Nog in 1985 schrijft Bram Kempers: 'De problemen (van de kunstsociologie) zijn ingewikkeld, de perspectieven (om ze te kunnen bestuderen) zijn slecht (...) De sociologie van de kunst is een mooi genre in de marge van de universitaire sociologie.'<sup>2</sup>

Welnu, die situatie is voorbij. In de laatste zeven jaar zijn de omstandigheden wat dit aangaat tamelijk radicaal ten goede veranderd. De sociologie van de kunst is thans in Nederland een volwassen specialisme geworden met zijn eigen citeergemeenschap, zijn charismatische figuren, drie leerstoelen (waaronder een van de Boekmanstichting) en zijn eigen tijdschrift. Er zijn ettelijke universiteiten waar je het kunt studeren als hoofdvak of tenminste als bijvak, elk jaar levert zijn oogst van tientallen doctoraalscripties op en toch zeker één of enkele dissertaties. Ja zelfs kent het specialisme nu zijn eigen richtingen of scholen, met de daarbij onvermijdelijk optredende factievorming en onmin. Ik heb het voorrecht gehad die ontwikkeling vanuit de coulissen te mogen gadeslaan, daarbij zo nu en dan een bescheiden bijrol vervullend.

### Drie vragen

Bij dit alles doen zich onvermijdelijk drie vragen voor. De eerste is die van het waardóór. Hoe valt het te verklaren dat in deze barre tijden, uitgerekend in de periode waarin alle universiteiten fors moesten bezuinigen en complete studierichtingen zijn opgedoekt, dit nieuwe specialisme kon opbloeien. Ton Bevers zegt ervan: 'Het meest voor de hand liggende antwoord is dit: op een breed front, bij bestuurders, bedrijfsleven,

wetenschapsbeoefenaars, publicisten en publiek, is in de jaren tachtig de belangstelling voor alles wat met "cultuur" (!) te maken heeft, gegroeid. Na het tijdperk van de ideologische strijd, het welzijnsdenken en de debatten over de verzorgingsstaat is het nu de beurt van de cultuur om de maatschappelijke discussie een nieuw elan te geven' (Bevers 1989 p. 5).

Gedeeltelijk is dit waarschijnlijk inderdaad de verklaring die wij zoeken. Maar daar komt zeker een veel triviale factor bij, te weten de wens van de letterenfaculteiten hun studentenaantallen te behouden en liefst nog te vergroten. Daarom zijn zij studierichtingen gaan creëren zoals 'Kunst en Management', die een betere aansluiting beloven – of lijken te beloven – op de arbeidsmarkt. Bij die nieuwe opleidingen is de sociologie van de kunst een belangrijk element. Vandaar. Hegel zou hier wellicht van de 'List der Vernunft' gesproken hebben.

De tweede vraag die ik op het oog heb, klinkt misschien wat pijnlijk. Zij luidt: is de sociologie van de kunst al die aandacht, energie en menskracht waard? Door omstandigheden heb ik mij de laatste tijd intensief bezig gehouden met, laat ik het noemen, de donkere kant van de samenleving. Met kwesties als: hoe komt het dat mensen elkaar beoorlogen; dat zij onder omstandigheden hun medemensen martelen of als insecten verdelgen? Wanneer gebeurt dat? Valt daar iets tegen te doen? Kijk, dat zijn heel andere en verontrustender zaken dan bijvoorbeeld de vraag in een recent kunstsociologisch artikel, hoe het komt dat mensen in het concertgebouw zo devoot en gedisciplineerd naar klassieke muziek zitten te luisteren. Vroeger niet, nu wel.

Met dit te zeggen heb ik geen kwaad in de zin. Dat artikel over het concertgebouw – het is geschreven door de directeur van de Boekmanstichting en heeft gestaan in het

*Boekmancahier*<sup>3</sup> – vind ik prachtig, theoretisch hoogst interessant en zeer leesbaar. Het heeft trouwens, goed beschouwd, ook nog een zekere relevantie voor de zoëven aangestipte kwesties. Maar afgezien daarvan: kunst is geen loze versiering des levens, maar veeleer datgene wat het leven de moeite van het leven waard maakt; naast nog een paar andere dingen dan. Wie het met die uitspraak eens is, zal ook de wetenschap die nagaat hoe kunst in de samenleving functioneert, geen bagatel vinden. Je kunt volhouden dat het daarbij gaat om luxeproblemen, maar dan een ‘luxe’ die het verdient gekoesterd te worden.

Wel kunnen wij ons afvragen: hoeveel onderzoekers houden zich bezig met die donkere, tragische kant van de samenleving, en hoeveel met de lichtere, muzische kant. De verhouding tussen die beide mag niet al te scheef worden. Helen Fein, die een indrukwekkend boek geschreven heeft over genocide, merkt op dat al te weinig sociologen zich in dit en soortgelijke verschijnselen verdiepen; bijna alsof die geen deel van de sociale werkelijkheid vormen of zich niet zouden lenen voor sociologische analyse (Fein 1990: v). Hun aantal is in ieder geval veel geringer dan het aantal kunstsociologen en dat vind ik wel bedenkelijk.

Mijn derde vraag is misschien de belangrijkste van alle drie: hoe staat het met de kwaliteit van de kunstsociologie zoals die in Nederland beoefend wordt? Een betrouwbaar antwoord hierop valt helaas niet te geven. Al helemaal niet door mij, maar ook niet door personen die beter in de materie zijn ingevoerd. Dat zou hoogstens kunnen na een gezette vergelijkende studie en wie die zou ondernemen, zou merken hoeveel methodische voetangels hij op zijn weg ontmoet.

Toch wil ik iets over het onderwerp zeggen, al is het maar om de aandacht te vestigen op het belang ervan. Allereerst iets geruststellend:

naar mijn indruk(!) kan het werk van de protagonisten op dit terrein de toets van de vergelijking met de andere specialismen redelijk doorstaan. Daarnaast wijs ik ook op twee negatieve dingen. Als bekend stelt de Boekmanstichting jaarlijks een prijs beschikbaar voor de beste doctoraalscriptie over kunstsociologie (in de zeer ruime zin van het woord). Dit jaar ging het om vijfenzeventig werkstukken, waaronder maar liefst tweeëndertig over kunstbeleid en -management. De jury heeft echter aan geen der auteurs een prijs toegekend, of zelfs maar een eervolle vermelding: zij was unaniem van oordeel dat er ‘op theoretisch, methodisch, compositorisch of stilistisch vlak geen uitschieters te vinden waren (...) een prijs is een prijs, om die toe te kennen moet een scriptie nu eenmaal aan bovenmodale eisen voldoen’ (Bever 1993 p. 505). Mogelijk dat deze jury onrealistisch hoge eisen gesteld heeft, wie weet. Zo niet, dan is dit resultaat nogal bedroevend, want van ‘uitschieters’ naar boven moet een wetenschap of specialisme het tenslotte hebben. Bij een recente beoordeling van tweehonderd doctoraalscripties op algemeen-sociologisch en -antropologisch gebied, was er een handvol dat naar het oordeel van een toch nogal kritische commissie, wel degelijk het predikaat ‘uitstekend’ verdiende.<sup>4</sup> Dit éne gegeven zegt nog niet zoveel, maar het gaat hier wel om een punt dat in volgende jaren systematische aandacht verdient. Komt het misschien doordat studenten bij die nieuwe studierichtingen geen vak meer leren, maar een beetje van dit en een beetje van dat? Ik vraag maar!

Verder is het mijn indruk dat het esthetische element en het associatieve – dat het zo goed doet in de kunst – bij de beoefenaars van dit specialisme een grote rol speelt. Soms een te grote rol, dan namelijk als het denken en redeneren aan de hand van vrije associaties in

de plaats komt van de scherpe analyse. Om niet van vaagheid beschuldigd te worden, moet ik hier wel met voorbeelden komen. Ik noem twee geschriften van jonge geleerden (Ton Bevers en Bram Kempers), wier werk ik in het algemeen zeer waardeer. Het betreft in beide gevallen hun oratie, dus stukken waarin zij hun specialisme aan de academische gemeenschap gepresenteerd hebben. Die oraties staan ieder voor zich vol interessante ideeën en suggesties, maar voor beide geldt dat zij ‘besmet’ lijken door het object dat zij geacht worden te bestuderen: de kunst en het esthetische.

Het is hier niet de plaats om een complete recensie te schrijven van de twee oraties.<sup>5</sup> Toch wil ik ter adstructie van mijn ‘beschuldiging’ er iets over zeggen. Bram Kempers rede is getiteld: *Socialisme, kunst en reclame*. Inderdaad besteedt hij ruime aandacht aan socialistische kunstenaars in het begin van deze eeuw; daarna ook aan moderne reclamemakers. Wat het verband tussen het eerste en het tweede onderwerp is wordt niet recht duidelijk. Hij draagt verder een reeks historische anekdoten aan, waarbij de een de andere lijkt op te roepen, maar zonder dat zij tezamen een ordentelijk en sluitend betoog vormen. Ton Bevers heeft in zijn oratie erg veel overhoop gehaald. Onder de verzameltitel *Vorm en functie: esthetiek van sociale relaties* stipt hij honderd en één dingen even aan. Ik noem er een paar. Geometrische vormen in de natuur; kunstsatellieten en Kandinsky; de (a)symmetrie van het menselijk lichaam; oogcontact; amuletten en sieraden van ‘de vroegste samenlevingen’; liturgische gebaren; spelvormen; zeventiende-eeuws hofceremonieel; protocollair verkeer tussen moderne staten; de orde in gevangenissen, het leger en tijdens examens; familiefoto’s; utopieën; de stijlgroep; organisatiekundigen en hun schema’s. Ook hier is van een doorlopend betoog geen sprake, veeleer van een reeks minibetogen.

Aan de grafische vormgeving en de illustraties is in beide gevallen de uiterste zorg besteed. Beide boekjes zijn dan ook een lust voor het oog en voldoen aan de hoogste esthetische normen. Dat wel.

### **De koers van de Boekmanstichting**

Toen ik zo’n kleine zeven jaar geleden aankwam als voorzitter, was de Boekmanstichting, om het in modieuze termen te zeggen ‘op zoek naar haar eigen identiteit’. Dat had in de eerste plaats interne oorzaken. De stichting had een energieke jonge directeur, maar die was amper een jaar in dienst. Tevoren had zich een reeks van calamiteiten voorgedaan: eerst een drastische vermindering van subsidiegelden, daarna de tragische dood van Jan Rogier, de vorige directeur, verder onder het personeel ettelijke langdurige ziektegevallen.

Er was ook een externe ontwikkeling gaande. Tot dan toe had de Stichting praktisch een monopoliepositie ingenomen, weliswaar op een heel kleine markt, maar toch. Dit monopolie werd langzamerhand bedreigd; of om het in neutralere bewoordingen te zeggen, ook anderen gingen op die markt opereren. In het voorjaar van 1987 kwam in een vergadering van het bestuur een discussiestuk aan de orde over de toekomst van de Stichting, opgesteld door de directeur, (ik was toen nog geen voorzitter maar woonde de vergaderingen alvast als gast bij). Hij gaf daarin een heldere analyse van de situatie. Een groot deel van het personeel, schreef hij, werkt voor de bibliotheek en de documentatie; daar kunnen of willen we niets van afknabbelen. Voor de wetenschappelijke staf blijven er dan maar vier posten over, waaronder die van de directeur, die buiten het onderzoek een menigte andere taken heeft. We moeten daarom onze krachten niet versnipperen, niet achter de actualiteit aanhollen, maar ‘prioriteit geven aan langlopende onderzoeksactiviteiten met een historische inslag, die uitmonden in

publicaties van redelijke omvang’ (conceptwerkplan 88/89, p. 4).

Ik herinner me dat het bestuur met dit voorstel niet onverdeeld gelukkig was, maar ook niet zo gauw wist wat dan wel te doen. In de notulen van deze vergadering lees ik: ‘De scheidende voorzitter (Jan Kassies) ziet het achterwege blijven van actuele projecten als een verarming. Hij waarschuwt ervoor niet door te slaan naar de andere kant. Het vastzetten van een staffid op langlopend onderzoek werkt net zo ontwrichtend als het mobiliseren van het hele personeel voor een project over de actualiteit’ (notulen 14-5-1987 p. 2).

Hij zei er nog bij – terecht naar mijn mening – dat als de Stichting niet veel meer zou doen dan eens in de paar jaar ‘een mooi boek’ op te leveren, dit onvoldoende zou blijken om haar bestaan te rechtvaardigen.

Het daaropvolgende jaar is er herhaaldelijk verder gediscussieerd over de te volgen koers, en zo is gaandeweg een ander idee ontstaan over de taak, of zo men wil de ‘missie’ van de Boekmanstichting. Daarbij is de uitdrukking gevallen: de Stichting moet zijn ‘als een spin in haar web’ dus zij moet ‘draden spannen’ met alle personen en instanties die op dit gebied actief zijn en al evenzeer tussen die personen en instanties onderling. Dat is, vind ik nog altijd, een aardige beeldspraak, zij het dat de vergelijking in één opzicht mank gaat. De spin heeft immers, als ik wel ben ingelicht, niet het beste voor met degenen die zij in haar web vangt. Bij de Boekmanstichting moet het echter zo zijn dat de relaties tussen haar en anderen tot ieders profijt strekken.

Achtereenvolgens wil ik voor de diverse onderdelen van de Boekmanstichting beschrijven hoe zij die ‘spin-in-het-web’ functie uitoefenen.

*De bibliotheek en de documentatie.* Deze hebben sinds jaar en dag een zodanige functie

uitgeoefend. Het verschil met vroeger is alleen dat steeds meer mensen en instellingen van hun diensten gebruik maken. Het is van belang te wijzen op het unieke karakter van deze bibliotheek, die ook liefst uniek moet blijven. Het zou onzinnig zijn en pure geldverspilling als er elders in Nederland concurrerende bibliotheken tot stand zouden komen, ook al omdat het door de moderne elektronische hulpmiddelen steeds makkelijker wordt op afstand van haar diensten gebruik te maken.

*Boekmancahier en Jaarboek.* Het plan om een eigen tijdschrift uit te geven is besproken op een van de eerste vergaderingen onder mijn voorzitterschap. Al vond ik het idee aantrekkelijk, ik heb wel gewaarschuwd voor de vele risico’s: als je het doet, heb ik gezegd, moet het een *goed* tijdschrift worden en dat vergt van de redactie eindeloos veel tijd, vernuft en energie. Bovendien moet je je afvragen of er een plaats voor is op de markt. Bloedarme tijdschriften zijn er al genoeg! Zul je voldoende abonnees weten te verwerven? Zo niet, wat hebben al je inspanningen dan voor nut? Nu het tijdschrift bijna vijf jaar bestaat, kunnen we vaststellen dat het avontuur goed verlopen is. Het *Boekmancahier* is zeer leesbaar en informatief en ziet er prachtig uit. De bijdragen zijn wisselend van niveau, maar door de bank genomen behoorlijk van kwaliteit. Het heeft achthonderd abonnees en dat is voor een gespecialiseerd blad bepaald veel. En vooral, het tijdschrift is het forum geworden voor allen die aan het cultuurdebat deelnemen. Vriend en vijand schrijven erin en dat verhoogt de levendigheid en de slagkracht van het blad. Toch had ik geen ongelijk met mijn waarschuwend woord. Want dat het tijdschrift een succes geworden is, komt dankzij een uiterste krachtsinspanning van de hele Stichting: redactie, administratieve staf, alsook degenen die de noodzakelijke pr-activiteiten ondernomen hebben. Die

achthonderd abonnees zijn er bepaald niet vanzelf gekomen! Al met al vergt het werk voor het *Boekmancahier* en het jaarboek *Kunst- en beleid in Nederland* ongeveer 30 procent van de totale werktijd die de Stichting ter beschikking heeft. Naar mijn stellige overtuiging is dat welbestede tijd.

*Voordrachten en symposia.* Van grote betekenis voor de spin-in-het-webfunctie zijn de talrijke bijeenkomsten die de Stichting organiseert. Sommige daarvan hebben een periodiek karakter, zoals de contactdagen, waarop de docenten van de diverse onderwijsinstellingen (universiteiten en hbo’s) elkaar ontmoeten. Andere vinden plaats bij een bijzondere gelegenheid, bijvoorbeeld de presentatie van een belangrijke nieuwe publikatie binnen het domein van de Stichting. Voor zover ik die bijeenkomsten heb bijgewoond, werd ik getroffen door het immer grote aantal belangstellenden en de levendige, opgewekte en niet zelden feestelijke sfeer. Zij hebben een gewichtige functie in het tot elkaar brengen van personen uit diverse sectoren van kunst, beleid, politiek en onderwijs.

*Eigen onderzoek.* Gegeven de geschetste activiteiten zal het duidelijk zijn dat het schaarse personeel van de Stichting niet óók nog tijd heeft voor grootscheeps eigen onderzoek, gebaseerd op veldwerk. Die ambitie heeft het radicaal opgegeven. Wat wél aan onderzoek wordt ondernomen past geheel in de spin-in-het-webgedachte. Het is gebaseerd op secundaire bronnen en gaat uit van de filosofie dat er behoefte is aan publicaties waarin verspreide resultaten van een veelheid aan onderzoekingen worden geordend, geanalyseerd en gepresenteerd aan een breder publiek. Op die wijze wil de Boekmanstichting optreden als ‘de redacteur van het cultuurpolitieke debat’.

Al met al is de Stichting met de geschetste werkwijze bescheiden én onbescheiden. Onbescheiden want zij wil dan toch maar het

middelpunt zijn van dit kleine universum. Maar ook bescheiden in die zin dat zij ‘het eigenlijke onderzoek’ grotendeels overlaat aan de faculteiten. Dat kan zij ook makkelijk doen daar deze thans meer onderzoeksactiviteiten ontplooiën dan voorheen. Voor zover binnen de Boekmanstichting nog wel onderzoek wordt verricht dat gebaseerd is op primaire bronnen, wordt dit niet betaald uit de reguliere subsidie maar door derden. Het grootste dergelijke project van de afgelopen jaren is een studie over ‘het particulier initiatief’ (mecenassen, sponsors), overheid en kunst. Verricht in opdracht van het Prins Bernhard Fonds en betaald door datzelfde fonds.<sup>6</sup> Persoonlijk vind ik dit een mooie formule en hoop ik dat de toekomst nog veel dergelijke opdrachten zal brengen. Mits betrokkenen bereid zijn voor zo’n opdracht redelijk te betalen. Ik vermeld dat voorbehoud omdat het in dit milieu blijkbaar heel gewoon is de Stichting te vragen een onderzoek te doen – vaak ook nog over een heel gecompliceerd onderwerp – voor een belachelijk gering bedrag. Zo het verzoek een evaluatie uit te voeren van het Fonds voor de Scheppende Toonkunst waar men het vorstelijke bedrag van duizend gulden voor over had. De Stichting heeft het nog gedaan ook! Hier doet zich een aloud misverstand voor, namelijk dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek goedkoop zou zijn. Degelijk onderzoek op dit gebied is echter bijzonder arbeidsintensief en dat vraagt nu eenmaal zijn prijs.

#### **Het bereik van de Boekmanstichting**

Als de Boekmanstichting zich naar buiten afficheert, vermeldt zij steevast als haar domein de relatie tussen kunst (cultuur) en beleid. Die relatie krijgt in het werk van de Stichting inderdaad het volle pond, maar gelukkig vat zij haar taak ruim op en betreft daarbij het ganse terrein van de sociologie van de kunst. Ik meen daarom dat zij zichzelf

onrecht aandoet door zo uitsluitend de relatie kunst en beleid te beklemtonen. Om aan te tonen dat haar bereik in feite groter is dan zij claimt, heb ik bijgaande tabel vervaardigd. Daarin heb ik alle produkten van de Boekmanstichting van de laatste zeven jaar (rapporten, boeken, bundels, artikelen in het *Boekmancahier* en het jaarboek *Kunst en beleid in Nederland*) ondergebracht.

Aan de hand van een voorbeeld wil ik toelichten hoe ik te werk gegaan ben. Onder 'producenten van beeldende kunst' en 'overheid' (rij 1, kolom 11) heb ik tien studies gescoord, merendeels betrekking hebbend op de BKR en de afschaffing daarvan. Terwijl sommige stukken moeiteloos te rubriceren waren, viel dat bij andere niet mee; soms voelde ik me zelfs een ware Procrustes! Vele stukken passen onder meer dan een rubriek. Neem die over cultuurspreiding. Als het zuiver gaat om inspanningen van de overheid passen zij in de rubriek 'consumenten van kunst' en 'overheid' (rij 1, kolom 3). Maar een artikel over cultuurspreiding, overheid en markt heb ik half gerubriceerd in rij 1, kolom 3, voor de andere helft in rij 4, kolom 3. Artikelen over cultuurspreiding met een Bourdieuachtige aanpak kwamen daarentegen geheel of gedeeltelijk terecht in rij 7, kolom 3.

De uitkomst van een en ander is als volgt. Van de 228 gerubriceerde artikelen en boeken handelt omstreeks veertig procent over kunst en beleid (of politiek). Dat is veel, maar niet eens de meerderheid. Quod erat demonstrandum. Ik had met mijn fröbelwerk nog een ander doel. Het is interessant te zien dat sommige rubrieken 'goed gevuld' zijn, andere daarentegen een lege verzameling vormen (dat laatste geldt voor 37 van de 104 vakjes). Ik heb de Boekmanstichting wel eens aangespoord de programmering van onderzoek op haar gebied ter hand te nemen. Een activiteit die uitstekend zou passen in de

spin-in-het-webgedachte. Om dat op realistische wijze te doen is een noodzakelijke voorwaarde te weten wat de 'witte vlekken op de kaart' zijn en aan de andere kant te weten waarover al betrekkelijk veel geschreven is (naar verhouding, zo blijkt uit de tabel, veel over beeldende kunst). Een eerste stap naar programmering is derhalve het maken van dit soort tabellen. Ik hoop dat de Stichting mij op deze weg zal volgen.

#### Slot

De voorzitter van een bestuur als dat van de Boekmanstichting is een 'vrijwilliger' die eens in de zoveel weken een dagje komt praten en vergaderen. Samen met zijn medebestuurleden kan hij suggesties doen, hier een duwtje geven, daar pogen iets tegen te houden, maar het eigenlijke werk gebeurt door wie daar dagelijks aanwezig zijn. Als ik dus vaststel dat de Stichting zich de laatste zes, zeven jaar in gunstige zin heeft ontwikkeld, is dat hun verdienste. De subsidie die de overheid (dat zijn wij allen) jaarlijks aan de Boekmanstichting verleent, wordt naar mijn vaste mening zinvol besteed en strekt tot voordeel van allen die zich in Nederland bezighouden met de sociologie van de kunst in de ruimste zin van het woord.

#### Noten

1. Zie Knulst 1993 p. 25; De Jager 1993, pp. 61-65.
2. Geciteerd in Bevers, 1989, p. 5.
3. Smithuijsen, 1991, pp. 254-277.
4. Zie onderwijsvisitatie, 1993, pp. 16-19
5. Kempers oratie wordt besproken door Kalma (1989 pp. 49-51), die er geen spaan van heel laat. De strekking van zijn kritiek stemt overeen met de mijne, alleen drukt hij zich veel scherper uit (scherper dan nodig is). Abbing (1992 pp. 101-104) zegt over Bevers oratie dat diens benadering 'nogaal associatief is en welhaast "artistiek"', met als gevolg dat het betoog minder oplevert dan anders het geval was geweest. Toch is zijn eendoordeel overwegend positief.
6. Het resultaat van dit onderzoek is neergelegd in Smithuijsen (red.) 1990.

#### Literatuur

- H. Abbing. 'Symmetrie en regels in sociale relaties, op de markt en in de kunst.' In: *Boekmancahier*, jrg. 4, 1992, nr. 11, maart, pp. 101-104.
- T. Bevers. 'Kunstsociologie in Nederland 1980-1990.' In: *Boekmancahier*, jrg. 1, 1989, nr. 1, augustus, pp. 5-13.
- T. Bevers. *Vorm en functie: esthetiek van sociale relaties*. Amsterdam: Boekmanstichting, 1991.
- T. Bevers. 'Boekman-scriptieprijs 1992.' In: *Boekmancahier*, jrg. 5, 1993, nr. 18, december, pp. 502-504.
- H. Fein. 'Genocide: a sociological perspective.' In: *Current Sociology*, jrg. 38, 1990, nr. 1, pp. i-vi, 1-126.
- H.M. In 't Veld-Langeveld. 'De sociale cultuurspreiding.' In: *Drift en koers: een halve eeuw sociale verandering in Nederland*; A.N.J. Den Hollander (red.). Assen: Van Gorcum, 1961, pp. 181-208.
- H. de Jager. 'Vijfentwintig jaar later; epiloog.' In: *Boekmancahier*, jrg. 5, 1993, nr.15, maart, pp. 61-65.
- P. Kalma. 'Kunst, socialisme en stofzuigers.' In: *Boekmancahier*, jrg. 1, 1989, nr 1, augustus, pp. 49-51.
- B. Kempers. *Socialisme, kunst en reclame*. Amsterdam: Arbeiderspers, 1988.
- W. Knulst. 'Vijfentwintig jaar cultuuroverdracht en concertbezoek.' In: *Boekmancahier*, jrg. 5, 1993, nr. 15, maart, pp. 24-37.
- Onderwijsvisitatie sociologie en culturele antropologie*. Utrecht: VSNU, juli 1993.
- C. Smithuijsen (red.). *De hulpbehoevende mecenas: particulier initiatief, overheid en cultuur, 1940-1990*. Boekmanstichting/Walburgpers, 1990.
- C. Smithuijsen. 'Das erstaunliche Silentium: luisterdwang in en om de concertzaal.' In: *Boekmancahier*, jrg. 3, 1991, nr. 9, september, pp. 254-277.

#### Bibliografische gegevens

Köbben, A. (1994) '...Als een spin in haar web: de Boekmanstichting en de kunstsociologie'. In: *Boekmancahier*, jrg. 6, nr. 19, 42-49.

#### André Köbben

was in 1994 emeritus-hoogleraar culturele antropologie aan de Universiteit van Amsterdam en was van 1987 tot 1994 voorzitter van de Boekmanstichting

Tabel: alle produkten van de Boekmanstichting van de laatste zes jaar, gerangschikt naar onderwerp

	KUNST (algemeen)				LITERATUUR toneel, televisie			MUZIEK opera, dans			BEELDENDE KUNST film, musea, architectuur		
	prod.	distr.	cons.	alg.	prod.	distr.	cons.	prod.	distr.	cons.	prod.	distr.	cons.
Overheid	1	1	8	36	4	4	1	3	2	-	10	7	2
Politiek(kerk)	1	-	-	12	-	-	1	-	-	-	1	-	-
particulier initiatief	-	1	-	2	1	-	-	1	-	-	2	3	2
markteconomie management	3	2	3	9	-	1	5	2	1	-	5	3	-
publiek	1	-	6	-	-	1	3	1	1	1	2	2	-
kunstkenners	1	-	1	4	-	-	-	2	-	-	5	5	-
soc.relenties, soc. Stratificatie (leef)stijl	-	-	9	8	1	2	3	4	1	6	4	-	1
geschiedenis lange termijn-ontwikkeling	2	-	1	3	1	-	1	1	-	-	3	1	1